

Τι κάνουν τα βομβαρδιστικά στον πόλεμο; Ρίχνουν βόμβες

Η συγγραφέας Λίτσα Ψαραύτη μιλάει για την προσφυγιά στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Συνέντευξη στη **ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΣΚΑΛΙΑΗ**

Περιπλανήθηκε, μικρό κοριτσάκι μαζί με την οικογένειά της, επί δύο χρόνια στα δύσβατα μονοπάτια της προσφυγιάς. Όταν ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος μαινόταν κι εκείνη έβλεπε τα πρόσωπα των αεροπόρων που τους βομβάρδιζαν στο νησί τους, όταν δεν πετύχαιναν τον στόχο τους να βγάλουν τα πολυβόλα για να τους αποτελειώσουν. Αυτή η εποχή σφράγισε μέσα της και τη ματιά του συγγραφέα. Αλλάζουν μόνο οι άνθρωποι στο σκηνικό του πολέμου και η Λίτσα Ψαραύτη, γνωστή και πολυβραβευμένη για την πορεία της στην παιδική κι εφηβική λογοτεχνία, ξαναθυμάται και διηγείται αυτά που έζησε λόγω της θλιβερής επικαιρότητας του τωρινού προσφυγικού κύματος.

Η ίδια είχε βιώσει – με ανάστροφη πορεία σε σχέση με σήμερα – μια άγνωστη στους πολλούς ιστορία βίαιης φυγής από τη Σάμο και φυγάδευσης στην Τουρκία κι ύστερα ένα ταξίδι μέχρι την Παλαιστίνη του 1943. Την ιστορία την έχει αποτυπώσει και στο βιβλίο της «Το διπλό ταξίδι» (εκδόσεις Πατάκη, Νοέμβριος 1987), σε μια εποχή όμως που όλες αυτές οι ιστορίες φάνταζαν μυθιστορηματική πραγματικότητα.

Με συγκινητικά γλυκύτητα, ανθρωπιά κι απλότητα, έχοντας αφαιρέσει το ψυχολογικό βάρος και τη δραματικότητα των γεγονότων, η Λίτσα Ψαραύτη μάς μιλά για εκείνη την καθοριστική για τη ζωή της περιπέτεια, με ένα σκοπό: Να «δούμε» τους πρόσφυγες, τα προβλήματά τους, να συνδράμουμε, να θυμηθούμε ότι 8.500 Έλληνες κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο διέσχισαν τις σμπερνές εμπόλεμες ζώνες και βρή-

Προεξάρχουσα θέση στις αναμνήσεις της κατέχει το αυτοσχέδιο σχολείο, όπου έμαθε τα γράμματα χαραγμένα με ένα ξυλάκι πάνω στην άμμο. Εκείνα τα γράμματα που την έκαναν συγγραφέα σαράντα και πλέον βιβλίων.

καν απάγκιο και εντέλει σωτήρια. Ξανακούγοντας την ιστορία της δεν είμαι βέβαιη ότι απευθύνεται στους πρόσφυγες μόνο, γιατί έτσι κι αλλιώς τους νιώθει μέσα στην ψυχή της, έχει μπει στο πετσί τους. Μένω με την αίσθηση ότι βρεθήκαμε σπιτί της με τον φωτογράφο Αλέξανδρο Φίλιππίδη, για να μας μιλήσει για την υπομονή και τη δύναμη που είναι ελευθερία, όπως λέει η ίδια. Για να μας αγκαλιάσει και να μοιραστεί αυτό που έχει κατασταλάξει μέσα της από όλη της τη ζωή: απλότητα, χάρη, αγάπη, ειλικρίνεια, σοφία. Κατορθώνει να κρατήσει μέσα της άσβεστο το αιώνιο παιδί αλλά και τη μεγάλη μητέρα, μια συμπυκνωμένη γυναίκα με όλες τις εκφάνσεις της ζωής της, θετικές κι αρνητικές. Και το μαγνητόφωνο έχει αρχίσει να γράφει.

«17 Νοεμβρίου 1943, μεσημέρι, εγώ είμαι έξι εφτά χρονών, είμαι ανεβαμένη σε μια πορτοκαλιά και ξαφνικά βλέπω από πάνω μου τον ουρανό να σκοτεινιάζει, ακούω το βουβό, η σειρήνα ούτε και πρόλαβε να χτυπήσει και μια μάνα έξαλλη που τρέχει να με αρπάζει να πάμε να κρυφτούμε σε κανένα καντάκι να σωθούμε. Φάγαμε τον βομβαρδισμό, ένα δυο κύματα και κάποια στιγμή που τους τελείωσαν οι βόμβες υποθέτω, κατέβηκαν χαμηλά και θέριζαν τον κόσμο με τα πολυβόλα.

Ο πατέρας μου ήταν σε μια μικρή ομάδα αντίστασης που περνούσαν, κυρίως Εγγλέζους, από την Ελλάδα στη Μέση Ανατολή. Είχε λερωμένη τη φωλιά του, να το πούμε έτσι, και φοβόταν μη μας μαρτυρήσουν. Μπήκαμε λοιπόν με μία οικογένεια σε μια βάρκα και πρέπει να σας πω ότι η απόσταση από το ακρωτήριο που συναντήσαμε τη βάρκα μέχρι την Τουρκία απέναντί είναι πολύ μικρή, περίπου 1.600 μέτρα. Ο γνωστός επτάστάδιος πορθμός της αρχαιότητας. Φτάσαμε στο Κουσάντσι, γινόταν μεγάλοι σματάς, πρόσφυγες, έκανε η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα. Τέλος πάντων, καταφέραμε και πήγαμε λίγο παραέξω με τους μπόγους στα χέρια. Προσφυγιά και μπόγος, αυτά τα δύο είναι συνδεδεμένα. Πόλεμος, προσφυγιά και μπόγος στον ώμο... Εβγαλε η μάνα μου κι έδωσε μια χρυσή λίρα, που είχε κρύψει,

Στα μέσα της δεκαετίας του '80, στην Ιερουσαλήμ, η Λίτσα Ψαραύτη συνάντησε τυχαία έναν από τους Γερμανούς αεροπόρους που βομβάρδισαν το νησί της, τη Σάμο, το 1943.

Η Λίτσα Ψαραύτη την τωρινή της οικογένειά της κατά την οποία βίωσε τη βίαιη φυγή από τη Σάμο και τη φυγάδευση στην Τουρκία και την Παλαιστίνη του 1943.

στον Τούρκο για να μας αφήσει να κοιμηθούμε στην αυλή του το βράδυ. Πήγαμε εκεί που κατέγραφαν οι Άγγλοι τους πρόσφυγες, σου έδιναν κι έναν αριθμό, κι άρχισαν να μας βάζουν σε τρένα μέσα, κάτι άθλια βαγόνια γεμάτα κοπριές αλόγων, από κείνα που μεταφέρανε ζώα, άχαρα, μας στρίμωχναν εκεί τις οικογένειες κι έτσι ξεκινήσαμε.

Περάσαμε όλα την Τουρκία, τη Συρία, τον Λίβανο (κάθε τόσο το

τρένο σταματούσε για να πάρουμε νερό από βρύσες, αλλά και για να κάνουμε τις ανάγκες μας, ξεδιάντροπα πια όπου βρισκαμε, βιαστικά, μην βρεθούμε έξω από το τρένο). Φτάσαμε στην τότε Παλαιστίνη. Εκεί σταματήσαμε στη μέση της ερήμου και είδαμε ένα πελώριο στρατιώτη, ένα πέλαγος από σκηνές κι από κάτι μεγάλες παράγκες που ήταν το νοσοκομείο, το εστιατόριο, τα μαγειρεία, και μας μοίρασαν στις σκηνές. Εκείνοι οι σκηνές σε σχέση με αυτές που βλέπω σήμερα, ήταν το "Χίλτον" αν πούμε, χωρούσαν τέσσερα ακυρένια στρώματα. Μας έδωσαν κουβέρτες, γιατί τη μέρα είχε 45 βαθμούς θερμοκρασία και το βράδυ έπαιε στους 15 βαθμούς. Κάθε βράδυ φύλαγαν βάρδες πότε η μάνα μου πότε ο πατέρας μου με μια λάμπα, γιατί υπήρχαν και σκορπιοί στην ερήμο που σκορφάλωναν στη σκηνή».

Εμπειρία

Παρ' όλα αυτά στα μάτια του παιδιού, που ήταν τότε, η εμπειρία έχει καταγραφεί με τα ζωηρότερα χρώματα. Πέρασε καλά, είχε φίλους, είχε παρέα, είχε συγγενείς μαζί της, είχε τους γονείς της που την προστατεύουν. «Κάντε υπομονή, πόλεμος είναι θα περάσει», ήταν η γονεϊκή παραίνεση. Μικρά παιδιά τρέχανε μέσα στην ερήμο, παίζανε στη θάλασσα, ξυπόλυτα, βρώμικα, ελεεινά, όπως λέει η ίδια, αλλά με μεγάλη ευγνωμοσύνη για τις φίλιες, τις αγάπες που τους δείχναν τα παλαιστινιακά κείνη τη δύσκολη εποχή. Δεν

θα ξεχάσει τα πορτοκαλιά που τους δίνανε μες στην ερήμο, χρυσάφι στα μάτια ενός παιδιού. «Ένα ντυσταγμένο, ταλαιπωρημένο, κακοχτιμένο χωριό ήταν η Γάζα τότε», θυμάται πια.

Προεξάρχουσα θέση στις αναμνήσεις της κατέχει το αυτοσχέδιο σχολείο, όπου έμαθε τα γράμματα χαραγμένα με ένα ξυλάκι πάνω στην άμμο. Θυσαυρό, το λέει. Χωρίς καν μολύβι, χωρίς τετράδιο. Εκείνα τα γράμματα που την έκαναν συγγραφέα σαράντα και πλέον βιβλίων. Δεν μπορείς να μην υποκύψεις στον πειρασμό να αναλογιστείς τι θα γράψουν οι συγγραφείς που θα ξεπηδήσουν απ' αυτά τα εκατομμύρια των προσφύγων μια μέρα και τη σημασία που έχει για τα παιδιά που βρίσκονται στον δρόμο, στους καταυλισμούς, στις σκηνές, να ζουν την παιδικότητά τους, να προστατευτούν, να μάθουν να διαβάζουν.

Σε εκείνο το στρατόπεδο των προσφύγων, μια μέρα έφτασε ένα τζιπ με κάποιους που τους ζήτησαν στη μέση του πουθενά: Ένα ζευγάρι προσφύγων του 1922, που ο πατέρας της συγγραφέως είχε μαζέψει και περιθάλψει κατά τη Μικρασιατική Καταστροφή, έμαθε ότι Έλληνες είχαν βρεθεί στην περιοχή όπου διέμεναν πια και πήγαν και τους βρήκαν. Η διαδοχή της προσφυγιάς. Εκείνοι τους βοήθησαν να επιβιώσουν και δύο χρόνια αργότερα να γυρίσουν πίσω στον τόπο τους, τη Σάμο, σε ένα μακρύ και επικίνδυνο θαλασσινό ταξίδι που στηγμάτισε ο

φόβος των ναρκοθετημένων περιόχων. Τραγική ειρωνεία, λοιπόν, για έναν άνθρωπο που έχει ζήσει όλα αυτά, όπως η Λίτσα Ψαραύτη, να βρεθεί στα μέσα της δεκαετίας του '80 σε συνέδριο στην Ιερουσαλήμ που αφορούσε τη δουλειά του άντρα της, κι εκεί να συναντηθεί πρόσωπο με πρόσωπο με έναν από τους Γερμανούς αεροπόρους που βομβάρδισαν το νησί της το 1943.

Εκείνος είδε το ταμπελάκι στο πέτο της με τη χώρα καταγωγής της, σχολίασε πόσο όμορφο ήταν το μέρος, εκείνη θεώρησε ότι ήταν ένας ακόμη από τους Γερμανούς τουρίστες της εποχής, αλλά διαφύευστηκε περήτρανα.

Όταν τον ρώτησε πού πήγε το νησί της, εκείνος απάντησε από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν πιλότος βομβαρδιστικού αεροπλάνου. «Τι κάνατε στο νησί μου;», τον ρώτησε. «Τι κάνουν τα βομβαρδιστικά στον πόλεμο;», της είπε, «ρίχνουν βόμβες». Η ίδια πάγωσε και απομακρύνθηκε. Είχε δει έναν από κείνους τους στρατιώτες που σκορπούσαν τον θάνατο. Το περιστατικό αυτό στάθηκε η αφορμή να γράψει την ιστορία της «Το διπλό ταξίδι», προκειμένου να αφηγηθεί τον πόλεμο και την προσφυγιά όπως τα είχε βιώσει και παρήμεναν κλειδωμένα στο σεντούκι της μνήμης της. Τη ρώτησα, μια ολόκληρη ζωή μετά, «Τους έχετε συγχωρήσει;». «Δεν μπορώ να συγχωρήσω», μου είπε. «Οι πλιγές του πόλεμου χάσκουν καινούριες. Κι αυτή η διαδοχή είναι που τρομάζει».